

LADINA TÄHESTIKUGA KEELTEST PÄRINEVATE VÕÖRPÄRISNIMEDE TRANSKRIBEERIMISEST EESTI KEELES

Filoloogiateaduste kandidaat K. Aben

Meil Nõukogudemaal kehtib üldiselt tunnustatud põhimõte, et teadus peab olema seostatud praktikaga, et teadus ei tohi irduda elust, vaid et teadus peab aitama lahendada praktilises elus esilekerkinud pakilisi küsimusi, mis valmistavad raskusi, mis nõuavad lahendamist ja millest tuleb nii või teisiti üle saada; teiste sõnadega — teooria peab olema kõige tihedamalt seostatud praktikaga. Meie ei tunnusta teadust teaduse pärast, nagu ei tunnusta kunsti kunsti pärast.

Ladina tähestikuga keeltest pärinevate võörpärismõnede kirjutamisviisi probleem eesti keeles on üks selliseid küsimusi, mis on otse välja kasvanud tegelikkusest, praktikast.

Tõsi, see ei ole uus küsimus. Selle küsimuse üle on diskuteeritud juba möödunud sajandi teisel poolel, selle küsimuse üle on vaieldud käesoleva sajandi esimesel aastakümnel. Seda küsimust on puudutatud korduvalt ka viimaseil Suure Isamaasõja järgseil aastail. Kuid selle küsimuse konkreetne arutuselevõtt nõukogude korra tingimuses sai võimalikuks ainult pärast J. V. Stalini geniaalse keeleteaduslase teose „Marksism ja keeleteaduse küsimused” ilmumist.

J. V. Stalin kummutas veenvalt ja geniaalse põhjalikkusega ühe suuremaid fetišeid teaduses — marrismi. Klassikalise selgusega näitas J. V. Stalin oma teoses, kuivõrd väär, ebateaduslik ning ebamarksistlik on see nn. „uus õpetus” keelest, ning näitas kätte need teoreetilised alused, millele tuginedes võidakse arendada edasi nõukogude keeleteadust tõepoolest kõige eesrindlikumaks, tõsimarksistlikuks keeleteaduseks maailmas.

Juba nüüd on selgunud, kui viljastavalt on mõjunud J. V. Stalini poolt kätte näidatud marksistliku keeleteaduse uurimise põhialused ühelt poolt ning arvamuste võitluse ja kriitika-vabaduse nõudmine teiselt poolt nii keeleteaduse teoreetiliste küsi-

muste kui ka keelepraktika, keelekorralduslike küsimuste lahendamisel. J. V. Stalini erakordselt kaaluka keeleteadusalase teose põhjal on kerkinud kümneid uusi probleeme nii filoloogia kui ka teiste teadusharude alal, mille lahendamisele on nüüd täie innuga asutud.

Ka võõrpärisnimede ortograafia probleemi taastõstatamine eesti keeles on kasvanud välja vahetult J. V. Stalini nimetatud keeleteadusalase teose põhjal.

Mis siis põhjustab ning õigustab selle küsimuse ülestõstmist? See on 1) e b a l o o m u l i k ning laiiale eesti keele tarvitajaskonnale v a s t u v õ e t a m a t u olukord ladina tähestikuga keeltest pärinevate võõrpärisnimede (nii isiku- kui ka kohanimede) transkriptsioonis eesti keeles praegu kehtivate reeglite järgi ja 2) ei ole kooskõlas J. V. Stalini teoses „Marksism ja keeleteaduse küsimused” klassikalise selgusega esiletoodud marksistliku keeleteaduse aluste ning põhiprintsiipidega.

Praegu kehtivad eesti keeles teatavasti keelereeglid, mis nõuavad ladina kirjaga keeltest pärinevate võõrpärisnimede kirjutamist kui ka hääldamist lähtekeelsel kujul. Niisiis me peame kirjutama *Queuille*, aga hääldama *kõi*, peame kirjutama *Boisguillebert*, aga hääldama *buagibäär*, kirjutame *Bordeaux*, *Rzeszów*, *Jump*, *Jack*, aga hääldama peame *bordoo*, *žešov*, *džamp*, *džakk*. On selge ilma pikemata, et peaaegu 100% eesti keele tarvitajaskonnast, kes ei oska prantsuse, poola ja inglise keelt, ei oska neid nimesid lugeda ega kirjutada. Kui me laseksime lugeda valjusti ette mõnd tõlketeost inglise või prantsuse keelest, kus esineb sageli sadu ja sadu tege-laste, linnade, alevite, külade, tänavate, parkide, kõrtside jne. jne. nimesid lähtekeelsel kujul, inimesel, kes vastavat keelt ei oska, siis me veendume, et ta ei saa sellega hakkama. Järelikult selline kirjutamisviis on eluvõõras, elukauge.

Suuri raskusi valmistab praegu kehtiv võõrnimede kirjutamisviis õpilastele, kes puutuvad kokku juba viiendast-kuuendast õppeaastast alates üha rohkem ja rohkem võõrpärisnimedega — ajaloo, kirjandusajaloo, geograafia tundides. Rääkides raskustest ja segadustest võõrpärisnimede hääldamises ütleb E. Elisto: „Meie lapsed ega rahvas ei ole ära teeninud karistust selle eest, et Lääne vanad kultuurrahvad pole suutnud midagi nimetamisväärset teha oma tardunud kirjakeele ja selle häälduse lähendamiseks.”¹ Et see tõesti nii on, sellele ei saa vist ükski vastu vaielda. Selle elukauge igandliku keelereegluga me karistame oma õpilasi, karistame eesti rahvast. — Kui koolis (või ka ülikoolis) esineb läänest pärinev uus nimi kirjandusajaloos, ajaloo, geograafias, poliitinformatsioon, siis tuleb kuulajal mees pidada 1) kuidas seda häälda-

¹ E. Elisto, Keelelisi küsimusi I, 1948, lk. 132.

takse ja 2) ka selle nime võõras, tundmatus ortograafias kirjutatud lähtekeelne graafiline kuju, näit. Queuille (loe: kõi) või Bourges (loe: burž). Kui ta kohtab neid nimesid edaspidi raamatuis, ajalehis või kaardil, siis ta peab teadma, mäletama, et neid hääldatakse kõi (mitte kueille), burž (mitte bourges). Aga kui neid nimesid nimetab edaspidi õpetaja või professor, siis peab ta oskama neid konspekteerida, s. o. peab mehaaniliselt meeles pidama võõrapäraseid tundmatu keele tähtede kombinatsioone, graafilist kuju, ja tundma ühtlasi nende hääldust. Niisiis nende nimede omandamine on praegu kehtiva olukorra juures sageli mitu korda raskem, kui oleks siis, kui me võiksime kirjutada neid pärisnimesid häälduspäraselt, foneetiliselt. See on karistus meie õpilastele, ka üliõpilastele.

Aga veel enamgi. 1952. aastal ilmus müügile prantsuse keelest tõlgitud Ch. Perrault' „Muinasjutud“. Raamatu viimasel leheküljel on öeldud „eelkooliealistele ja kooliealiste nooremale astmele“. Selles raamatus esinevad niisugused nimed nagu Charles Perrault, Fanchon, Guillaume, Javotte, Riquet jt. Tõsi küll, selle raamatu lõpus on antud ka pärisnimede hääldamine, kuid hakata juurutama 6—8-aastasele lapsele, kes on vaevalt omandanud eesti keele lugemise tehnika, ka prantsuse (või inglise, hispaania jne.) keele ortograafiat, rääkida talle, et prantsuse keeles kirjutatakse guillaume, javotte, riquet, aga loetakse giom, žavot, rikee, see minu arvates ei ole ainult karistus meie lastele, vaid see on pedagoogilisest ja meetoodilisest seisukohast kuritegu meie laste suhtes.

Koolis, ülikoolis saame meie veel kuidagi hakkama. Me seame üles nõude, et õppejõud peab kirjutama iga esmakordselt mainitava nime tahvlile selle lähtekeelset kujul ja sulgudes ka hääldamise. Aga mis teevad need, kes loevad ajalehti või inglise, prantsuse või mõnest teisest keelest tõlgitud romaani ja kohtavad seal võõras ortograafias kirjutatud uusi nimesid. Nad hiilivad neist enamasti mööda nagu puuslikest, iidolitest, fetišeist, suutmata neid lugeda ning hääldada, nagu Eesti NSV TA teaduslik töötaja M. Kindlam on seda tabavalt iseloomustanud.¹ Kuid milleks neid nimesid siis üldse kirjutada, kui neist mööda hiilitakse? Aga sageli ei saa neist mööda hiilida, ja siis seistakse raskuste ees. Kuidas näit. peab mainima agitaator mõnes ettevõttes, käitises või kolhoosis, andes järjekordset ülevaadet rahvusvahelisest olukorrast, prantsuse, inglise, ameerika poliitikategelaste, teadlaste jne. nimesid? Kuidas saab agitaator sellega hakkama, kui ta ei oska neid võõrkeeli? Kuidas see agitaator mainib oma kuulajaskonnale Kõi, Foori, Moriss Burž Monurii, Buagibääri, Žak Dükloo ja teiste nimesid, mida ta on lugenud ajalehest prantsuse ortograafia järgi kirjutatult? Kas kueille, faure, mauritse bourges maunourie, boisguillebert, jakues duk-

¹ „Edasi“, 1950, nr. 153.

los või kuidagi teisiti? Ja kui me anname näit. romaani tõlkes ainult teatud võõrnime esmakordsel esinemisel häälduse, siis see ei kõrvalda ikkagi raskusi: lugeja peab meeles pidama, s. o. ära õppima selle sõna graafilise kuju ja häälduse, et järgnevatel esinemistel seda õigesti lugeda.

Üks reaktioonilisemaid eesti keelemehi J. Aavik ütleb: „Yks uuendus aga tuleks meil siiski kombeks võtta: võõrnimede järel klambreis anda nende hääldamine... Seda peaks tingimata hakatama tegema meie ajalehis (juhtkirjades, sõnumeis)”¹ — Küsime, kas see on aga ratsionaalne, otstarbekohane aja- ja vaevakulutus? Küllap see tunduks tänapäeval otse naeruväärse keerulisusena (anda kõikjal, ka ajalehis, iga nime järel hääldamine), mispärast see pruuk ongi ära jäänud. Meil tuleb otsida teisi teid, otstarbekamaid teid, kuidas raskustest üle saada.

On öeldud, et ma alahindavat meie lugejaskonda, et võõrnimede tarvitamisel meil üldsegi ei esinevat raskusi. Öeldakse, et meil tegelikult ei olevat enam lugejaid, kes ei oska võõrnimesid kasutada, kes hämmelduksid võõrnimede ees.² Optimism on hea asi, kuid niisugune arvamus on küll absoluutselt naiivne optimism, sest faktid räägivad midagi muud. Kuigi meil lähemas tulevikus kehtestatakse kohustuslik keskharidus, ei lahenda see kõne all olevat kitsaskohta eesti ortograafias. J. V. Stalin õpetab, et teaduslike probleemide lahendamisel tuleb meil võtta „hoolega kuulda kogemuste ja praktika häält”.³ (Minu sõrendus. K. A.) Ja vaadelgem, mida meile siis räägib elupraktika, tegelikkus, mida meile räägivad kogemused. Ütleme, meil on kehtestatud kohustuslik keskkool. Aga me teame, et meil õpetatakse keskkoolis ainult üht võõrkeelt. Ka ülikooli astumisel nõutakse üht võõrkeelt. Niisamuti nõutakse aspirantuuri astumisel ja aspirantuuris ainult üht võõrkeelt. Tähendab, andekas inimene võib lõpetada ülikooli ja aspirantuuri, kaitsta kandidaadi- ja doktoriväitekirja, osates ainult eesti, vene ja üht võõrkeelt. Niisiis võib olla tubli eriteadlane omal alal (oletades, et ta ei ole filoloog), sest suure vene keele kaudu on kättesaadavad kõik teaduse sügavused igal erialal, ka see, mida väärtuslikku on saavutatud kõigis ladina tähestikuga maades. Ning ometi tunneb see teadusemees end otsekui kirjaoskamatusena, kuna ta ei oska hääldada ega kirjutada lääne päritoluga võõrpärisnimesid (välja arvatud üks võõrkeel). Niisugune on tegelik olukord.

Praegusest olukorrast tingitud raskusi ei eita ka Joh. Aavik. Oma eespoolmainitud raamatu järelsõnas ütleb ta: „Autor tahaks loota, et sel puudulikulgi kujul käesolev raamat suudab tuua teatavat kasu kirjandust ja ajakirjandust lugevale

¹ J. Aavik, 20 euroopa keelt, 1933, lk. 10.

² Vt. „Edasi”, 1951, nr. 289.

³ J. Stalin, Leninismi küsimusi, 1952, lk. 474.

eesti publikulle, aidates teda natukenegi orienteeruda võrkeeliste pärisnimede hääldamise suures rägastikus.”¹

Kui P. N. Sakulin käesoleva sajandi alguses esimesena töötas välja Moskva ülikooli juures asuva Pedagoogilise Seltsi ülesandel vene ortograafia lihtsustamise reeglid (ж, ъ, ѓ kõrvaldamise jne.), siis iseloomustas ta seni kehtinud olukorda järgmiselt: „Olukord on ebanormaalne ja otse dramaatiline. Kirjaoskus — see on nagu mingi moolok, millele me toome halastamatult ohvriks nii üldise hariduse huvid kui ka õpilaste saatuse.”² Meie praegune olukord võõrnimede kirjutamise alal on veelgi dramaatilisem. Kui vene keeles enne reformi oli raskusi peamiselt vaid õigekirja osas, siis meie õpilased, üliõpilased ja töötavad rahvahulgad ei oska üht osa sõnu (ühtedel on selliste sõnade % suurem, teistel väiksem) mitte ainult kirjutada, vaid ei oska neid ka lugeda, jäetakse lugemata või loetakse valesti.

On teada, kuidas mitmed keskkooliõpetajad teevad eeltööd, enne kui asuvad mingi prantsuse keelest tõlgitud teose käsitlemisele, nimelt niisugused õpetajad, kes ei oska prantsuse keelt (ja niisuguseid on meil rohkesti), ja niisuguses keskkoolis, kus prantsuse keelt ei õpita (niisugused on meil vabariigis peaaegu kõik keskkoolid, sest prantsuse keelt õpetatakse ainult ühes Tartu ja ühes Tallinna keskkoolis ja neiski mitte kõikidele). Õpetaja võtab mõni aeg prantsuse keele tunde või konsulteerib mõne prantsuse keele tundjaga, või otsib välja mõne väljaande, kus on antud pärisnimede hääldamine, õpib ise esinevate nimede hääldamise selgeks, kirjutab kõik need välja, iga nime taha hääldamise ja töötab siis tükk aega õpilastega, et needki oleksid võimelised sageli sadu ja sadu prantsuse ortograafia kohaselt kirjutatud pärisnimesid hääldama prantsusepäraselt. Alles siis asutakse teose lugemisele, analüüsimisele jne.

Age kuidas laheneb küsimus mõnes provintsi keskkoolis, kus lähedal ei ole prantsuse keele tundjat ja kui ei leidu niisugust tõlketeost, kus on antud hääldamine. On raske ette kujutada, kuidas seal loetakse klassis, jutustatakse, analüüsitakse prantsuse keelest tõlgitud teoseid.

Eesti NSV ajalehtede ja kirjastuste toimetajad, ETA ja raadio-töötajad teavad jutustada paljudest mõttetulist raskustest, mis tulenevad sellest, et täita seda eesti väikese õigekeelsus-sõnaraamatu fetišlikku keelereeglit ladina tähestikuga keeltest pärinevate pärisnimede kirjutamise kohta.

* * *

*

Praegu kehtivad keelereeglid võõrpärisnimede transkriptsiooni kohta on tekitanud lubamatu segaduse, eriti võõrkohanimede osas oma ebamäärasuse ja relatiivsuse tõttu. Kohanimede

¹ J. Aavik, 20 euroopa keelt, 1933, lk. 108.

² А. Б. Шапиро, Русское правописание, 1951, lk. 191.

kohta käiv keelereegel kõlab järgmiselt: „Ladina tähestikuga maade kohanimed kirjutatakse meil samal kujul nagu algkeeleski... Erandiks sellest juhised on meil üldiselt tuttavamaks saanud geograafilised nimed (maailmajagude, merede, riikide, suuremate mäestikude, tähtsamate Euroopa jõgede, Euroopa pealinnade, mitmete Eesti maa-ala naabruses olevate linnade jne. nimetused), mis märgitakse eesti kirjaviisis vastavalt meil harilikuks saanud hääldamisele.”¹

Sellises sõnastuses jätab see õigekeelsusreegel kõik otsad lahti. Siin esineb selline ebamäärane mõiste, nagu üldiselt tuttavamaks saanud geograafilised nimed, mida võib igauks tõlgendada individuaalselt. Sellepärast meil esinebki õpikuis ja ajakirjanduses Lúaar ja Loire, Seen ja Seine, Roon ja Rhône, Garonn ja Garonne, Kostariika ja Costarica, Ekuador ja Ecuador. Kodanliku Eesti entsüklopeedias esineb Fergána, Suur õigekeelsus-sõnaraamat (1948. a.) annab Fergána, kuid ajalehes „Edasi” 23. märtsil 1951. a. esineb ikka Fergána.

G. Ivanovi ja A. Dobrovi VI kl. maateaduse õpiku „Maailmajagude ja tähtsamate välisriikide geograafia” eestikeelses väljaandes (1951) kirjutatakse: La Manche, Pas de Calais väin, aga Magaljaiši väin (häälduspäraselt).

I. Vitveri õpikus „Välisriikide majandusgeograafia” IX kl. (1951) kirjutatakse: Tüüringi, Vestfaali (foneetiliselt), aga Ruhri (lähtekeelsel kujul).

Kodanlikus entsüklopeedias esineb Appalachia (mäestik Põhja-Ameerikas), Suures õigekeelsus-sõnaraamatus (1948) antakse Apalatšia (häälduspäraselt), aga sellesama mäestiku jätk Alleghany — lähtekeelsel kujul, Draava jõgi, aga Dordogne jõgi. Kui me lehitseme entsüklopeedia geograafilisi kaarte, siis leiame seal igal sammul otse naeruväärsuseni ulatuvat ebajärjekindlust. Nii kirjutatakse seal Slesvig-Holstein, täh. kohanime esimest osa peetakse üldtuntuks (kirjutatakse eestipäraselt), nime teist osa aga vähetuntuks (kirjutatakse lähtekeelsel kujul). See sõna „üldtuntud” on väga relatiivne mõiste ja sellepärast sugeneb võõrpärismõistete kirjutamises eesti keeles palju juhuslikku ja ebajärjekindlat.

Edasi, millega on põhjendatud, et me võime kirjutada häälduspäraselt ainult tähtsamate Euroopa pealinnade ja Euroopa jõgede nimetusi, mitte aga Ameerika, Aasia, Austraalia jõgede ja pealinnade nimetusi? Nii meie kirjutame Pariis, Berliin, Brüssel, aga New York, Chicago, Sydney.

Kuidas tõlgendada üldse seda mõistet tähtsam? Reegel ütleb, et Euroopa tähtsamate jõgede nimed kirjutatakse häälduspäraselt. Mis pooldest on aga Reini või Draava jõgi

¹ Väike õigekeelsus-sõnaraamat, 1946, lk. 20.

tähtsam kui Seine'i jõgi, millel asub Pariis, või Thames'i jõgi, millel asub London ja mis on Inglismaa tähtsaimaks siseveeteeks? Kuid viimaseid kirjutatakse eesti keeles lähtekeelsel kujul (Seine, Thames). Mis on siin kriteeriumiks? See keelereegel on ebatäppis, vastuoluline, võimaldab mitmesugust tõlgendust, mispärast see on toonudki meie võõrpärinimede transkriptsiooni suure segaduse, palju juhuslikku, üldise virr-varri.

E. Elisto kirjutab: „Rahvapärast kirjaviisi maksimaalsete võimaluste piirides on rea aastate jooksul toetanud kõik kirjastuse kaastöölised-keelemehed, kes on töötanud geograafiaõpikute redigeerimisel... Hääluspäraselt kirjutatavate kohanimede arvu suurendamine on aga toimunud kogu aeg võitluse teel.”¹ Ja tõepoolest, kui aastail 1947, 1948, 1949 esines üldiselt geograafiaõpikuis Lu a a r, R o o n, S e e n, G a r o n n j n e.,² s. o. neid nimesid peeti juba küllalt tuntuteks, siis 1951. ja 1952. a. õpikuis on taas L o i r e, R h ô n e, S e i n e, G a r o n n e. Nähtavasti kipuvad selles võitluses tagasikiskuvad jõud peale jääma.

Parem ei ole lugu isikunimede kirjutamisviisiga. Vaatamata sellele, et ladina tähestikuga keeltest pärinevate võõrisikunimede kohta käiv reegel on absoluutne, eranditeta, s. o. tuleb kirjutada „täpselt nende algkujul”, on siingi sünenenud segadus ja teadmatus. Nii kirjutatakse teose „Olukorrast bioloogiateaduses” eestikeelses tõlkes (1948) teadlaste nimesid järgnevalt: akad. V i l j a m s (mitte Williams, nagu kirjutavad inglased), akad. B a h h (mitte Bach), Š m a l g a u z e n, Š t e i n m a n, G e r š e n s o n, aga W e i s m a n n, G o l d s c h m i d t, S c h r ö d i n g e r, nähtavasti seepärast, et viimased ei ole vene teadlased. Aga miks meil kirjutatakse B r o n s t e i n (mitte Bronštein)? Kas Bronštein ei ole vene maletaja? Kui me kirjutame Šmalgauzen, Bahh, miks me siis kirjutame Karl Ernst Baer, Baudouin de Courtenay, Bubrich? On raske aru saada, missuguse põhimõtte järgi siin talitatakse ja missuguse põhimõtte järgi tuleb talitada. Kui me kirjutame Bahh, Šmalgauzen, Viljams foneetiliselt, siis peaksime kirjutama niisamuti ka Beer (või Bäär), Boduään de Kurtenee, Bubrih, sest ka need olid vene teadlased, vene ülikooli professorid, vene teaduste akadeemia liikmed. Või me peame enne nende nimede kirjutamist uurima nende elulugu, nende sugupuud, kas Viljamsi esivanemad ei olnud viimaks inglased, kas Boduään de Kurtenee pidas end prantslaseks? Kas on see nime kirjutamise puhul tähtis? Kus on siin kriteerium? Igatahes võib eesti keeles praegu esineda kõrvuti Šmalgauzen ja Schmalhausen, Veisblat ja Weissblatt, olenevalt sellest, kas me räägime vene teadlastest, vene inimestest või ladina tähestikuga maadest pärinevatest tegelastest.

¹ Nõukogude Opetaja, 6. VII. 1951, nr. 27.

² Vt. P. Stšasnev, Üldmaateadus VIII klassile, 1948.

Tuleb tunnustada, et Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi keele sektor on teinud head ja tõhusat tööd. Kuid ühes asjas tuleb keele sektorile teha etteheiteid: ta on alahinnanud mõnes mõttes oma juhtivat osa eesti keele ortograafia küsimuste lahendamisel. Ta ei asu põhiliste, printsiipaalsete küsimuste lahendamisele. Nii tekkis meil nõukogude võimu taastamisega kõige tihedam side vene teaduse-, kirjanduse- ja kunstimaailmaga ning kerkis aktuaalselt üles küsimus: kuidas me hakkame transkribeerima eesti keeles nende vene töötajate nimesid, mis ei ole vene päritoluga. Kuid keskustelles TA töötajatega selgus, et see küsimus ongi lõplikult lahendamata ja sellepärast see mitmekesisus ja ebajärjekindlus meie kirjanduses ja ajakirjanduses esinebki.

Suure õigekeelsus-sõnaraamatu seni ilmunud vihkudest selgub, et on muudetud kreeka pärisnimede transkriptsiooni reegleid. 1946. a. ilmunud VÕS-i keelereeglite järgi tuli kirjutada *Amphitryon*, *Hephaistos*, *Hydra*, *Ganymedes*. SÕS annab need sõnad kujul *Amfitrüon*, *Hefaistos*, *Hüdra*, *Ganümedes*. Aga *Achilleus*! Täht. seda reeglit on muudetud, kirjutamisviis on muutunud eestipärasemaks, kuid seda on tehtud poolikult.

Selgub, et kreeka sõnades on otsustatud senist **ph** ja **y** transkribeerida **f** ja **ü**-ga. Aga millistest põhimõtetest on juhitud selle muudatuse autorid, et nad on jätnud alles samavõrra võõrapäraseid **x**, **th**, **ch**. Nüüd me kirjutame Afrodite (endise Aphrodite asemel), aga: *Mithridates*, *Mithra*, *Xerxes*. Miks mitte ka *Mitridates*, *Mitra*, *Kserkses*, milliseid vorme soovitas juba Riomar käesoleva sajandi algul.¹ Selles otsuses ei ole näha printsiipaalst, järjekindlust. * Igatahes Suure õigekeelsus-sõnaraamatu eessõnas oleks tulnud anda täpselt fikseeritud reeglid, vähemalt võõrsõnade osas, kus on juba tehtud mõningaid printsiipiaalseid muudatusi. Nüüd aga me loeme eessõnast ainult: „Keeluliselt jätkab sõnaraamat selles mõttes endiste õigekeelsus-sõnaraamatute traditsioone, et ta võtab aluseks viimastel aastakümnetel väljakujunenud keelenormid.”² (Minu sõrendus. K. A.) Aga see ei vasta tõele. Sõnaraamatus endas, nagu eespool nägime, on juba neid keelenorme ja traditsioone rikutud, muudetud just võõrnimede osas, mis meid käesoleval korral huvitab. Nii leiame veel SÕS-s vorme nagu: *deevi* kaitselamp, *arhimedese* kruvi, *bertolee* sool (varem *Davy* kaitselamp, *Archimedese* kruvi, *Berthollet'* sool).

Nagu eelöeldust nähtub, valitseb meil praegu võõrpärisnimede kirjutamises segadus, ebaühtlus, ebajärjekindlus, ebaprintsiipiaalsus.

Et praegu kehtiv rahvakauge keelereegel läänest pärinevate võõrpärisnimede kohta tegelikult on iganenud, selgub dots. A. Kase tööst „Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel” (1946). Pidades eo

¹ T. Riomar, Eesti keel kõnes ja kirjas, 1908, lk. 33.

² Suur õigekeelsus-sõnaraamat, 1948, lk. 4.

* Pärast käesoleva töö tootmiseandmist on ilmunud uus VOS, milles minu pretensioone kreeka pärisnimede transkribeerimise osas on juba peaaegu 100%-lt arvestatud. K. A.

ipso õigeks praegu kehtivaid kõne all olevaid keelereegleid, kirjutab A. Kask: „Kui Hurt omal ajal Masingi nime puhul kirjutas „loe: *Maasing*”, siis tänapäeval eksitakse selle nõude vastu juba sageli. Sama viga esineb mitmete varasemate nimede hääldamisel, näit. „Willem *Navi* (loe: *Naavi*) elupäevad”, Ann *Salle* (loe: *Sale*) jm.”¹ Ja edasi ütleb A. Kask: „Eks tänapäevalgi ole inimesi, kes hääldavad oma nime nii, nagu kirjutatud (näit. Murro, Karro, Tallo jt.)”² Jah on, ja mitte ainult mõningaid. Ma ei ole veel kuulnud, et keegi hääldaks „Willem *N a a v i* elupäevad”, vaid ikka *N a v i*, niisamuti *S a l l e*. Kui me sellist hääldust peame veaks, siis tähendab see, et kogu eesti rahvas hääldab neid nimesid vigaselt. Mulle näib, et see on „viga” jutumärkides. On terve rahvas kord hakanud nii hääldama, siis peame järeldama, et see vastab eesti keele arenguseadustele ning rahvas hääldab vaistlikult keele arenguseaduste kohaselt, s. o. nii, nagu on kirjutatud. Sellepärast, kui tahetakse, et hääldataks *N a a v i*, *S a l e*, siis tuleb nii ka kirjutada, *Naavi* kahe a-ga, *Sale* ühe l-ga. Meil on populaarne helilooja *A r r o*, ja ma ei ole veel kuulnud, et keegi hääldaks seda nime *A r u*, vaid ikka *A r r o*. Kas me võime pidada seda hääldust vigaseks, kas meil on õigus nõuda, et hakataks seda nime hääldama *Aru*? Ei, ei ole. Kui me kirjutame *E u g e n K a p p*, siis ka hääldame *Eugen*, mitte *Öižeen*, nagu seda hääldati veel käesoleva sajandi esimesel veerandil. Kui keegi kirjutab oma nime *Karro*, siis nii ka hääldatakse, ja kui keegi kirjutab *Karu*, siis on see teine nimi ja meie ka hääldame *Karu*.

Siin väljendub eesti keele ortograafia arenguseaduse olemus, s. o. eestlane hääldab tavaliselt nii, nagu kirjutatakse, ja kirjutab nii, nagu hääldatakse. Ka kõik laen- ja võõrsõnad on paindunud selle järgi, on allunud eesti keele arenguseadusele, neid on hakatud kirjutama eestipäraselt, häälduspäraselt, foneetiliselt.

Niisiis näeme, et vaatamata sellele, et A. Kask ei ole kirjutanud midagi ebaloogilist, et kõik see on kooskõlas meil maksvate õigekeelsusnormidega, ometi on Kase pretensioonid pärisnimede hääldamise kohta osaliselt teravas vastuolus tänapäeva tegelikkusega. Tähendab, me ei arvesta küllaldaselt määral eesti keele spetsiifikat, neid tendentse, mille suunas areneb tegelikult meie keelepruuk. Me tahame vägivaldselt kinni hoida neist igandlikest keelereegleist, mis saksa keele mõjul ning eeskujul on fikseeritud J. Hurda poolt peaaegu sada aastat tagasi, muutes neid veelgi avaramaks ja keerukamaks. Nii satume paratamatult ummikusse.

* *
*

Küsime siis, kuidas on pääsenud sellised eesti keele põhiolemu-
sele *v õ õ r a d*, *r a h v a k a u g e d* ortograafiareeglid, mis valmis-
tavad meile nii palju raskusi ja segadusi, eesti keeles maksvusele.

¹ A. Kask, *Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel*, 1946, lk. 103.

² Sealsamas.

Et sellest aru saada, tuleb vaadelda kogu küsimust ajaloolisest aspektist. Iga keeleteadusalase probleemi lahendamisel peame meie alati arvestama kaht momenti, kaht peamist keeleteadusalase uurimuse külge, milliseid J. V. Stalin oma teoses „Marksism ja keeleteaduse küsimused” täie teravusega ning aktsentueeritult esile on toonud, s. o. 1) et keel areneb seoses ühiskonna, rahva ajaloo, kellele uuritav keel kuulub, ja 2) keele areng toimub keele sisemiste arenguseaduste põhjal. J. V. Stalin ütleb: „Keel kuulub ühiskondlike nähtuste hulka, mis toimivad kogu ühiskonna olemasolu ajal. Ta sünnib ja areneb ühiskonna sündimise ja arenemisega. Ta sureb koos ühiskonna surmaga. Väljaspool ühiskonda ei ole keelt. Sellepärast võib keelest ja tema arenemise seadustest aru saada ainult sel juhul, kui teda uuritakse lahutamatus seoses ühiskonna ajaloo, rahva ajaloo, kellele kuulub uuritav keel ja kes on selle keele looja ja kandja.”¹ See J. V. Stalini marksistlik tees keele kohta eeldab, et keelealaseidki nähtusi, keelalisi küsimusi me ei saa lahendada väljaspool aega ja ruumi, vaid seoses ajastuga, seoses ühiskonna, rahva elu ja ajaloo. See on vastuvaidlematu marksistlik-leninliku metodoloogia põhitõde, mis võimaldab õigesti orienteeruda keeleteadusalaste uurimuste teostamisel ja samuti keelekorralduslike küsimuste lahendamisel.

Meie tänapäeval ei saa kõne all oleva võõrpärisnimede ortograafia küsimuse lahendamisel lähtuda neist põhimõtetest, millistest lähtuti 1864. aastal, mil Jakob Hurt esmakordselt fikseeris selle keelereegli, ega neistki motiividest, missugustest lähtus Tartu keelekonverents 1911. aastal, millal see rahvakauge keelereegel ametlikult ainuõigeks tunnistati, laiendades seda ka võõrkohanime kirjutamise kohta.

Peatun küsimusel sellest aspektist ainult lühidalt.

Kui möödunud sajandi I poolel valitses meil võõrpärisnimede kirjutamises stiihiline ebakindlus, siis võõrnimede teadlik käsitus algab möödunud sajandi 60—70-ndail aastail, mil kujunes kaks tendentsi — ühel pool püie säilitada nime võõrapärane kuju, teisel pool kalduvus seda võimalikult eestipärastada.

Nende suundade võitluse tagajärjel valitseb möödunud sajandi lõpul mitmekesisus: võõrnimesid antakse küll transkribeeritult eesti keelde häälduse järgi, küll nii, nagu nad esinevad päritolukeeles. See ebajärjekindlus võõrpärisnimede kirjutamises püsib ka käesoleva sajandi algul. T. Riomar pooldab häälduspärast transkriptsiooni, seda ka isikunimede suhtes. Ta kirjutab Šiller, Hiršfeld, Anžuu, Bulanžee, Kserkses, Tsürih.²

1911. a. otsustatakse Tartus korraldatud keelekonverentsil võõrnimede õigekirjutus võõrapärase kirjutamisviisi kasuks. Küsigem siis, milline oli too ajajärk eesti rahva ajaloos, eesti kultuuri loos, missugune oli too vaimne õhkkond, millal langetati see rahva-

¹ J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused, 1953, lk. 41.

² T. Riomar, Eesti keel sõnas ja kirjas, 1908, lk. 33.

kauge ja elukaugene otsus? Too oli reaktsioonilise rahvavaenuliku „Noor-Eesti” estetistlik-formalistliku kunstifilosoofia võimutsemise aeg. Too oli aeg, mil ülistati vormi primaati, mil hüüti: „Stiil vabandab kõik, stiil on tähtsam kui tõde, kui moraal.” Too oli ajajärk, mil räägiti põlastusega kõigest sellest, mis oli rahvale püha ja kallis. Eesti rahvaeepost „Kalevipoega” nimetati „otse võrratuks anekdoodiks eesti kirjanduse ajaloo” (Tuglas). Ja Joh. Aavik ütleb: „„Kalevipoeg” on eesti viletsuse, armetuse, hõreduse, viriluse, lodevuse, lohakuse, maitsetuse ja puuduliku keeleoskuse hästivastav symbol.”¹ M. Laosson iseloomustab „Noor-Eesti” järgmiselt: „„Noor-Eesti” reaktsiooniline loomus pidi avalduma ja avaldus eriti tema võitluses eesti rahvuskultuuri progressiivse osa vastu, demokraatliku ja sotsialistliku kultuuri elementide vastu meie rahvuskultuuris. Nooreestlaste deviis: „Eemale matsist ja tema jumalast” tähendas sisuliselt seljapööramist nii eesti töötavate talupoegade kui ka tööliiskonna huvidele.”² „Noor-Eesti” antidemokraatlikud tendentsid kajastusid ka tema keelearendamises. Noor-estlased ignoreerisid eesti rahvakeele paremaid traditsioone, arendasid keelt kunstlikult rahvakeelest kaugenevas suunas. J. V. Stalin ütleb: „Kuid inimesed, üksikud sotsiaalsed rühmad, klassid ei ole keele suhtes kaugeltki üksikõiksed. Nad püüavad kasutada keelt oma huvides, püüavad talle peale sundida oma erilist leksikoni, oma erilisi termineid, oma erilisi väljendeid. Eriti paistavad ses suhtes silma varakate klasside ladvakihid, kes on irdunud rahvast ja vihkavad teda: aadliaristokraatia, kodanluse ülemkihid. Luuakse „klassidialekte”, žargoone, „salongikeeli.”³

Sellist „klassidialekti”, „salongikeelt” tahtsid luua ka nooreestlased-keelemehed. Rääkides keeleküsimumustest aastail 1910—1912 ütleb dots. A. Kask: „Selleks ajaks olid noor-estlased jõudnud kaotada kontakti laiemate hulkadega, olid suutnud n. ö. irduda rahvast... Taotleti „kunsti kunsti pärast”, ka keel pidi teenima puhta kunsti ideaale.”⁴ Joh. Aavik nõudis avalikult, et keel peab saama intelligentsi keeleks. Ta tahtis „jõhkra ja ebaeleganti” eesti keelt kaunistada sellega, et tuua eesti keelde teiste „kultuurkeelte elemente”, et eesti keelele oleks omane „mingisugune veel kultuurilisem, euroopalisem ja veidi kosmopoliitlikki rafineeritud peensustatud olek, mingi veel literäärsem ja teaduslikum toon, mis talle suursugususe annaks.”⁵ Joh. Aavik tahtis luua „haritud” keelt. Ta ütles, et iga „mats” — nagu ta põlastavalt laiemaid rahvahulki nimetas — ei pidavatki oskama ilma erilise õppimiseta eesti keelt.

¹ J. Aavik, Kuidas suhtuda „Kalevipojale”, 1933, lk. 24.

² Eesti Bolševik, 1949, nr. 12, lk. 33.

³ J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused, 1953, lk. 24—25.

⁴ A. Kask, Eesti keel ja selle arenemine, 1946, lk. 80.

⁵ J. Aavik, Keelelised aforismid, „Postimees” 1913, nr. 156.

Sellises vaimses õhkkonnas otsustati võõrpärisnimede transkriptsiooni küsimus 1911. aastal. Ja ei ole vaja imestada, et see otsustati võõrapärase, rahvakauge transkriptsiooni kasuks, sest need prantsuse, inglise jne. keele ortograafia kohaselt kirjutatud võõrnimed tunduvad ka „euroopaliseuse”, „kultuurilisuse”, „teaduslikkuse” — nn. „haritud keele” tunnustena.

Need on jäänud võõraks eesti keele tarvitajaskonna laiadele hulkadele ja tunduvad otsekui vägivaldselt väljastpoolt peale sunnituna, sest need võõrpärisnimed sünnitavad raskusi mitte ainult igale „matsile”, vaid neid ei oska lugeda ja kirjutada ka enamik eesti haritlaskonnast.

Et pärisnimede võõrapärasest transkriptsiooni peeti „euroopalikkuse” tunnuseks, see selgub kõne all oleva reegli sõnastusest H. Eineri kooligrammatikas (1920). Ta ütleb nimelt, et võõrnimed neist keeltest, kus tarvitusel ladina tähestik, tulevad kirjutada nii, nagu on lähtekeeles, ja jätkab siis, täpsustades reeglit: „Nende keelte sõnad aga, kus ise oma tähestik on, nagu näit. kreeka, vene, hebraa, Ida-Aasia keelis, tulevad nii kirjutada, nagu neid meile ligemais Lääne-Euroopa keelis kirjutatakse. Näit. ... Michail Lermontow, Aleksander Puschkin.”¹ Niisiis tuli ka vene nimedele enne lääneeuroopa munder selga tõmmata ja alles siis tuua eesti keelde.

Ja „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatus” (1918) on öeldud: „Kaugemad nimed, näit. Aasiast ja Aafrikast, mis eestlastele Ladina tähestiku kaudu tuttavaks on saanud, tulewad nõnda kirjutada, nagu nad Euroopa alguskeeles on toodud.”² Niisiis ka Aasiast ja Aafrikast pärinevaid võõrpärisnimesid tuli meil kirjutada mingisuguse Euroopa alguskeele ortograafia järgi.

Marksistlik dialektika õpetab, et ühtki nähtust, ühtki küsimust ei saa vaadelda eraldi, omaette, isoleeritult, väljaspool aega ja ruumi, vaid seoses mitmesuguste teiste küsimuste ja nähtustega, et üks nähtus on seotud teisega, et üks nähtus mõjutab teist, on teisest tingitud jne. Ka keelekonverentsi otsust võisid mõjustada need meeolud, see mentaliteet, need arusaamad, mis valitsesid reaktsiooniliselt meelestatud eesti intelligentsi ringkondades tol ajal. Pealegi oli tollel keelekonverentsil protokollijaks üks juhtivaid noor-eestlasi — „keeleuuendaja” V. Ridala.

Kuid tänapäeval elab eesti rahvas hoopis teisel ajaloolisel epohhil, sotsialismi epohhil, koguni teistsugustes ajaloolistes ja kultuurilistes tingimustes, meil valitsevad hoopis teistsugused arusaamad keelest ja selle tähtsusest, meie lähtume hoopis teistsugusest aspektist, teistsuguseist põhimõttest ka keelekorralduslike küsimuste lahendamisel, eriti pärast J. V. Stalini geniaalsete keeleteaduslaste teoste ilmumist. Joh. Aavik näiteks lähtus oma keeleuuenduslikus tegevuses esteetilisest ja „euroopalikkuse”, „literäärsuse” printsiibist. Ta ei arvestanud seda, kas tema propageeritud keelevormid on otstarbekohased, kas need on vastuvõe-

¹ H. E i n e r, Eesti keele õpetus koolidele, 1920, lk. 140.

² Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat, 1918, lk. XII.

tavad „igale matsile”. Meie aga lähtume tänapäeval keelekorralduslike küsimuste lahendamisel üldrahvalikkuse, otstarbekohasuse printsiibist, meie püüame vabastada eesti keelt nendest tarbetutest „peensustatud olekutest”. Selle põhimõtte on võtnud omaks ka TA Keele ja Kirjanduse Instituut uue väikese õigekeelsus-sõnaraamatu koostamisel.

Läänest pärinevaid võõrpärisnimesid, kirjutatud praegu kehtivate reeglite kohaselt võõrapärases, eesti keele spetsiifikale võõras ortograafias, tajume meie tänapäeval kui mõttetut raskust. Need võõrnimed on sageli „surnud hinged” meie elavate sõnade hulgas, millest meie vaikides mööda hiilime, need on hieroglüüfid, mis nõuavad lahtiisfreerimist. Need risustavad meie keelt. Sellepärast on minu arvates tungiv vajadus lahendada kõige lähemal ajal printsipiaalselt ning radikaalselt ladina tähestikuga keeltest pärinevate võõrpärisnimede transkriptsiooni küsimus, ja lahendada nimelt üldrahvalikkuse ja otstarbekohasuse seisukohalt. Tuleb kehtestada selline võõrnimede kirjutamisviis, et oleks võimalik lugeda eestikeelset teksti ka ilma võõrkeeli oskamata.

Minu ettepanek ongi, et kõne all olevate võõrpärisnimede kirjutamisel eesti keeles tuleb üle minna häälduspärasele (või häälduslähedasele) transkriptsioonile, s. o. neid võõrpärisnimesid tuleb hakata kirjutama eesti keeles nii (või ligilähedasel nii), nagu neid lähtekeeles hääldatakse, muidugi eesti keeles olemasolevate vahenditega. Me ei kavatsen hakata transkribeerima neid pärisnimesid teaduslikult, foneetilise transkriptsiooni märkimisega. Nii-samuti ei tarvitse meil tuua eesti alfabeeti sisse uusi märke (näit. nasaalne *ŋ*, guturaalne *r* või redutseeritud vokaalid). Edasi — me säilitame ka sel juhul, kui peaksime üle minema uuele kirjutamisviisile, kõikide nende pärisnimede kirjutamisviisi, kus me oleme üldiselt hakanud ka hääldama nii, nagu kirjutame, näit. Brüssel, Pariis, Kopenhaagen, Oslo jne.

Mõned seltsimehed on tahtnud minust vulgaarselt aru saada. On küsitud, kuidas me siis kirjutame: kas Neukirhjen, Noökirhjen, Neikirhjen või Nöikirhjen.¹ See valik eriti suuri raskusi ei valmistagi, kui on välja töötatud need põhiprintsiibid, mida me uue kirjutamisviisi puhul tahame rakendada. Need põhimõtted võiksid olla minu arvates järgmised: 1) me valime lihtsama häälduse ning levinenuma, mitte mingisuguseid murdelisi vorme, nagu käesolevas näites on esitatud; 2) me ei taotle neid häälduse peensusi, hääldamise nüansse, finesse, mis mõne hääliku puhul mõnes keeles esinevad ja mida muulasel on sageli üldse raske tabada.

Esitatud põhimõttest lähtudes ei sobi minu arvates ükski esitatud variant. Selle nime puhul võiks tulla arvesse kaks võimalust: Nöikirhen ja Noikirhen. Ning vastav komisjon, kuhu kuuluvad eesti keele ja vastava võõrkeele eriteadlased, juba

¹ Vt. „Edasi” 1951, nr. 289.

otsustab pikema kaalumise järele, kuidas oleks otstarbekohasem hakata transkribeerima saksa diftongi *eu*. Ka vene keeles antakse see sõna vormis „Нёйкирхен”, mitte „Нёйкирхьен”.¹ Eeltoodud põhimõtteist lähtudes me kirjutaksime edaspidi Heine, Šiller (mitte Haine, Šilär), aga: Koolridž (või Koulridž), Tši-ka ago (või Šikaago), Russoo, Bulanžee, Kõi (mitte Coleridge, Chicago, Rousseau, Boulanger, Queuille).

* * *

*

Küsigem nüüd, kas minu poolt esitatud küsimuse lahendamine on teoreetiliselt õigustatud, kas see on kooskõlas J. V. Stalini teoses „Marksism ja keeleteaduse küsimused” esitatud põhimõttega. Minu arvates — j a a.

J. V. Stalin ütleb küll, et milleks hävitada pärast iga pööret senist grammatilist ehitust ja sõnavara põhifondi. „Tõepoolest, milleks oleks vaja, et olemasolev keele struktuur, tema grammatiline ehitus ja sõnavara põhifond häviks või asenduks uuega pärast iga pööret.”² Kuid see oleks küll absoluutselt vulgaarne arusaamine J. V. Stalini teosest, kui arvatakse, et meie ei tohi nüüd enam midagi ette võtta oma keele ortograafia lihtsustamiseks. Akadeemik V. V. Vinogradov ja B. A. Serebrennikov rõhutavad oma kirjutises, mis ilmus ajalehes „Pravda” J. V. Stalini keeleteaduslaste teoste ilmumise teise aastapäeva puhul, vajadust lahendada printsiipiaalseid küsimusi, mis on seotud keele õigekeelsusega. Nad ütlevad, et „töö edukat kulgu NSV Liidu rahvaste keelte ajalooliste ja normatiivsete grammatikate koostamise alal pidurdab asjaolu, et pole lahendatud paljud puhtpraktilise iseloomuga küsimused, mis on seotud alfabeedi ja ortograafia printsiipide parandamisega.”³

Mõned seltsimehed (näit. prof. Veski) on avaldanud isegi arvamist, nagu oleks see plahvatus, kui eesti keeles hakatakse kirjutama ladina tähestikuga keeltest pärinevaid võõrpärisnimesid häälduspäraselt.⁴ See on muidugi vääri arusaamine J. V. Stalini teosest. J. V. Stalin ütleb oma teoses „Marksism ja keeleteaduse küsimused” plahvatustest järgmist: „Marksism arvab, et keele üleminek vanalt kvaliteedilt uuele ei toimu plahvatuse teel, mitte olemasoleva keele hävitamise ja uue loomise teel.”⁵ Ja teisel: „Marksism ei tunnusta äkilisi plahvatusi keele arenemises, olemasoleva keele äkilist surma ja uue keele äkilist ehitamist.”⁶ Küsigem siis, kas tähendaks see asjaolu, kui me hakkaksime transkri-

¹ Краткий словарь русской транскрипции географических наименований Германии, 1950, lk. 350.

² J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused, 1953, lk. 18.

³ „Pravda” 20. juunil 1952.

⁴ Ettekanne TR Ülikooli keeleteaduslikul konverentsil 1952. a. aprillis.

⁵ J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused, 1953, lk. 52.

⁶ Sealsamas, lk. 51.

beerima ka kõiki lääne päritoluga pärisnimesid häälduspäraselt, eesti keele äkilist surma ja uue keele äkilist ehitamist? Kas tähendaks see üldse mingil määral eesti keele kvalitaatiivset muutust? Selline arusaamine plahvatusteooriast on küll vaevalt paikapidav. Siis tuleks pidada plahvatuseks ka eesti keele uuele kirjaviisile üleminekut möödunud sajandi 70-ndail aastail, sest too oli ju võrratult ulatuslikum ortograafiareform, mis haaras kogu eesti keele sõnavara. Ja kindlasti tuleks siis pidada plahvatuseks keele alal ka vene keele ortograafiareformi 1917/18. aastail, mil kaotati *ъ, ъ, ѳ* jne., kuna ka too reform oli kaugelt ulatuslikum eesti keele kavatsetavast võõrpärisnimede kirjutamisviisi lihtsustamisest.

Kui J. V. Stalin ütleb, et meie ei võta ette mingisuguseid olulisi muudatusi vajaduseta, siis me teame, et J. V. Stalin ütleb ka teisel: „Teadust sellepärast nimetataksegi teaduseks, et ta ei tunnusta fetišeid, ei karda kätt tõsta iganeva ja vana vastu ning võtab hoolega kuulda kogemuste ja praktika häält.”¹ Ja eesti keeles praegu kehtiv kõne all olev keelereegel läänest pärinevate võõrpärisnimede transkriptsiooni kohta on selline fetiš, mida tuleb rünnata ja rünnata frontaalselt.

J. V. Stalin õpetab, et igal keeljel on oma spetsiifika, oma struktuur, oma grammatiline ehitus, oma ortograafia, et iga keel areneb oma sisemiste arenguseaduste järgi. Sedasama tuleb ütelda ka eesti keele kohta. Kui me vaatleme eesti keele kirjaviisi arengu ajalugu, siis peame konstateerima, et see on liikunud kogu aeg häälduspärase, loomulikuma, foneetilise märkimisviisi suunas. Kogu võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel möödunud sajandi kolmandal veerandil on olnud võitlus eestipärase (foneetilise) kirjutamisviisi eest.

Kui H. Stahl (1590—1657) kirjutab *rickax, wabhax*, H. Göseken (1612—1681) *Mah, Teh*, dr. M. Veske (1843—1890) — *explosiwid, difthongid, comitatiw*, siis nüüd kirjutatakse neid sõnu eesti keeles *rikkaks, vabaks, maa, tee, eksplosiivid, diftongid, komitatiiv*. Sajandi vahetusel kirjutati meil veel *thema, thee, zirkus, konzert, feuilleton, thermometer, gentleman*. Nüüd kirjutame: *teema, tee, sirkus, kontsert, följeton, termomeeter, džentlmen*. Kodanlik entsüklopeedia kirjutab *entente, brandy, dandy, Davy kaitselamp, Archimedese kruvi, Berthollet' sool, SÕS* aga: *antant, brändi, dändi, deevi kaitselamp, arhimedese kruvi, bertolee sool*, s. o. eestipäraselt, foneetiliselt. Aasta tagasi me kirjutasime veel *bordeauxlane, calaislane, rousseau'lik, faehlmann'lik*, praegu aga on võimalik kirjutada juba *bordoolane, kaleelane, russoolik, feelmanlik*. Neis näiteis väljendub ilmekalt eesti keele arengu seadus, väljendub see tendents, mis suunas on arenenud ja areneb eesti keele ortograa-

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, 1952, lk. 474.

fia. Seda eesti keele arenguseadust mõistsid õigesti juba Fr. R. Kreutzwald ja C. R. Jakobson. Kreutzwald ütleb: „Kui siis... koolitamise asjad päev päevalt parema korrale saavad, siis hakkage kõige esiteks, armsad vennad, Eesti keelt nõnda kirjutama, et kiri suusõnaga kokku jookseb”.¹

„Eesti Postimees” kirjutab 1866. a.: „Wanna kirjaviis on tõesti wõerast jurest kaswanud, kegi ei kirjuta kuidagi loeb, egga loe kuidagi kirjutab.” C. R. Jakobson nimetab vana kirjaviisi „võõraks kammitsaks”.

Edasi ütleb ta: „Keik õppetud mehhed Eestlastest on ärratunud, et nenda kaua kui need wõerad paelad meie ümber on, meie ikka waimoharrimise polest üks wägga wäeti rahwas olleme ja jäme.”²

Meie teame nüüd, et eesti keel on sellest kammitsast peaaegu täiesti vabanenud, et „võõrad paelad” on puruks rebitud, ainult ladina alfabeediga keeltest pärinevate võõrpärisnimede ortograafia osas on see kammits säilinud, kuna meie ei ole julgenud kuni tänapäevani allutada nende nimede kirjutamist meie keele spetsiifikale, ortograafiale, meie keele arenguseadusele, ja seda sellepärast, et siin on pääsenud lähemas minevikus ainumaksvusele eesti keele sisemisele arenguseadusele võõrad põhimõtted.

Et praegu kehtiv olukord ei ole kooskõlas stalinliku õpetusega keelest, see nähtub ka A. E. Mordinovi kirjutisest „Sotsialistlike rahvuste keelte arenemisest NSV Liidus”, mis ilmus 1951. a. NSV Liidu Teaduste Akadeemia Filosoofia Instituudi poolt väljaantud koguteoses „Dialektilise ja ajaloolise materialismi küsimused J. V. Stalini teoses „Marksism ja keeleteaduse küsimused””.

A. E. Mordinov kritiseerib Marri õpilasi I. I. Meštšaninovit ja G. P. Serdjutšenkot, kes nõudsid, et vene keelest laenatud sõnu, ka pärisnimesid, ei tulevat kirjutada mitte nii, nagu seda nõuab vastava rahva keele ortograafia, vaid nii, nagu kirjutatakse vene keeles.

„Marristide nõudmiste mõttetus,” ütleb Mordinov, „muutub eriti silmanähtavaks, kui võtta arvesse, et iga keel ei laena sõnu mitte ainult ühest, vaid kahest, kolmest ja enam keelest. Juurutada kõigil nendel juhtudel koos uute sõnadega antud keele õigekeelsusse ka kõigi nende keelte ortograafiat — see oleks ilmne mõttetus”.³

J. V. Stalin ütleb oma teoses „Marksism ja keeleteaduse küsimused”: „Keele sõnavara omandab aga ülisuure tähtsuse, kui ta läheb keele grammatika käsutusse.”⁴ Keele sõnavara hulka kuuluvad mitte ainult üldnimed, vaid ka pärisnimed, niisamuti võõrpärisnimedki, mille tundmist ja meelespidamist me sageli otse nõuame koolis, ülikoolis jne.

¹ „Sipelgas” II, 1861, lk. 7.

² „Eesti Postimees”, 1866, nr. 42.

³ Вопросы диалектического и исторического материализма в труде И. В. Сталина «Марксизм и вопросы языкознания», 1951, lk. 292.

⁴ J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused. 1953, lk. 43—44.

Osutades J. V. Stalini ülaltoodud tsitaadile ütleb A. E. Mor-dinov: „Selle viite mõttest ja praktikast enesest nähtub, et uued sõnad kasvavad orgaaniliselt keelde, omandatakse kiiremini selle poolt, kui nende häädamine ja kirju-tamine vastab antud keele foneetilistele iseärasustele ja selle ortograafia seadustele” (Minu sõren-dus. K. A.).¹

Niisamuti tuleb ütelda, et meie praeguste keelereeglite järgi kirjutatud läänest pärinevad võõrpärisnimed jäävad võõrkehadeks eesti keeles ja ei allu eesti keele spetsiifikale, eesti keele foneetilistele iseärasustele ja selle ortograafiale.

* *
*

Ükski ei ole seni suutnud eitada ega tunnistada olematuks neid raskusi, mis praegu kehtiv kirjutamisviis meile valmistab, ja seda segadust, mis meil praegu valitseb. Mõnelt poolt on öeldud ainult, et raskused selleks ongi, et neist jagu saada.

Kuid marksistlik dialektika õpetab, et kõik liigub, areneb, miski ei seisa paigal, et meil tuleb orienteeruda uuele, arenevale, edasi-viivale, mitte vanale, iganenule, tarbetule, mis takistab edasiliikumist, mis on meile nagu kammitsaks jalus. Seepärast ei saa ka keeleteaduses ja keelekorralduslikes küsimustes pooldada stagnatsiooni, tardunud olekut, paigalseismist.

J. V. Stalin õpetab, et isegi „marksism kui teadus ei või seista ühel paigal, — ta areneb ja täieneb... järelikult peavad üksikud tema vormelid ja järeldused aja jooksul muutuma, peavad asenduma uute vormelite ja järeldustega, mis vastavad uutele ajaloolistele ülesannetele. Marksism ei tunnusta muutumatuid järeldusi ja vormeleid, mis on kohustuslikud kõigile ajastutele ja perioodidele. Marksism on igasuguse dogmatismi vaenlane.”²

Oma kõnes kõrgemate koolide töötajate vastuvõtul 17. mail 1938. a. räägib J. V. Stalin tunnustavalt nendest teadlastest, kes saavad aru teaduses juurdunud traditsioonidest ja kasutavad neid teaduse huvides. „Kuid, kes siiski ei taha olla nende traditsioonide orjad,” jätkab J. V. Stalin, „kellel on julgust, otsustavust murda neid traditsioone, norme, harjumusi, kui need vananevad, kui need muutuvad takistuseks edasiliikumisel, ja kes oskavad luua uusi traditsioone, uusi norme, uusi harjumusi.”³ Kogu meie sotsialistliku ühiskonna arengu pant seisneb ju selles, et me otsime vahendeid, kuidas tõsta produktiivsust, kogu novaatorliku liikumise mõte seisneb selles, et otsida teid, kuidas v a h e m a v a e v a g a saavutada neidsamu ja suuremaidki tulemusi. Miks ei peaks

¹ Вопросы диалектического и исторического материализма в труде И. В. Сталина «Марксизм и вопросы языкознания», 1951, lk. 293.

² J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused, 1953, lk. 103.

³ Правда, 19 мая 1938 г., № 136.

meie keelekorralduslike küsimuste alalgi seda taotlema?! Et me peame kehtestama sellised keelenormid, mis k e r g e n d a v a d kõige laiematel rahvahulkadel keeletarvitamist, sellest sai aru juba meie progressiivsemaid mineviku kultuuritegelasi Fr. R. Kreutzwald. Võideldes tagurlike saksa pastorite ja kadaklike köster-koolmeistritega uue kirjaviisi kehtestamise eest, kirjutas ta tabava pamfleti tuisulastest, kes ei sallinud mingeid uuendusi. Nad kandsid liigvarukatega kuubi ja pükse, millele olid ömmeldud ilu pärast külge liigreied, nad sõitsid mitmenurgeliste ratastega vankritega ega tahtnud mingi hinna eest hakata tarvitama ümmargusi rattaid. „Meie rahvas on ammust ajast nurgelise rattaga sõitma õppinud ja nende kehad ei karda pörutamist,“ niisugune on tuisulaste lõpparvamus.¹ Kui võrrelda ühelt poolt eesti keele seisukohast keerukaid vorme, nagu *Queuille*, *Montesquieu*, *Baudouin de Courtenay* jne., ja teiselt poolt, suhteliselt lihtsaid *Köi*, *Monteskjöö*, *Boduään de Kurtenee*, siis meenub tahtmatult Kreutzwaldi liigvarukatega kuubede ja nurgeliste ratastega vankrite lugu. Miks lihtsalt, kui saab keerukalt, miks kergemini, kui saab ka raske vaevaga hakkama!

Vene keele vanas ortograafias tundusid mõttetu raskusena *ѣ, њ, њ* jne. Ja nõukogude võimu üks esimesi samme pärast Suurt Oktoobrirevolutsiooni oli selle raskuse kaotamine. See vene keele ortograafia lihtsustamine, mida TA vastav komisjon taotles tsaarivalitsuse ajal peaaegu 15 aastat, kehtestati Hariduse Rahvakomisariaadi dekreediga 23. dets. 1917. a. Selle dekreeidi sissejuhatavad sõnad kõlavad järgmiselt: „Vene kirjaoskuse omandamise kergendamise eesmärgil laiade rahvahulkade poolt, üldise hariduse tõstmise ja kooli vabastamise eesmärgil asjatust ja ebatootlikust aja- ja vaevakulutusest õigekeelsuse reeglite õppimisel tehakse eranditult kõigile riiklikele ja valitsuse asutustele ja koolidele korraldus kõige lühema aja jooksul teostada üleminek uuele kirjaviisile.”²

Tähendab, nõukogude teadus ei tunnusta fетиiseid. Kui mingisugused keelereeglid tunduvad mõttetu raskusena, siis need raskused kõrvaldatakse ega taluta neid alandlikult.

* * *

Praegusest kirjaviisist tingitud raskustest ülesaamiseks on esitatud mõningaid teisi ettepanekuid.

Vaadelgem, kas need ettepanekud on sobivad ja kas need aitavad saada üle raskustest.

1. TRÜ ÜTU poolt korraldatud diskussioonikoosolekul 1951. a. detsembris tehti ettepanek: et osata lugeda, hääldada ja kirjutada

¹ Maa-rahva Kasuline Kalender, 1859, lk. 30.

² А. Б. Шапи́ро, Русское правописание, 1951, lk. 197.

läänest pärinevaid võõrpärisnimesid, tuleks koolide õppekavva võtta lühikursused tähtsamate lääne-euroopa kultuurkeeltega tutvustamiseks, s. o. tuleb õppida enam-vähem selgeks nende keelte foneetika ja ortograafia, et me oleksime võimelised lugema, hääldama ja kirjutama neist keeltest pärinevaid pärisnimesid eesti keeles.

Selle ettepaneku tegijad ei nimetanud, mitme võõrkeelega tutvumist nad peavad vajalikuks. Joh. Aavik pidas piisavaks tutvumist paarikümne kultuurrahva keelega. Ta ütleb: „Et ladina tähestikku tarvitavaid kultuurrahvaid on ligi paarkymmend, siis tuleb sel, kes tahab kõigi nende rahvaste nimesid enam-vähem õigesti hääldada, osata ka ligi paarikymmne keele erineva õigekirjutuse lugemist ja hääldamist.”¹ (Minu sõrendus. K. A.)

Niisiis me peaksime kulutama koolis mitme õppeaasta jooksul aega selleks, et mehaaniliselt tutvuneda mitme lääne-euroopa keele foneetilise struktuuriga ja õppida selgeks nende keelte ortograafia. Ja seda juba 7-klassilises koolis.

See ettepanek ei ole reaalne ega teostatav.

Seda esiteks. Ja teiseks, see on meie emakeele alavääristamine, see on alandav meie rahvuslikule enesetundele. Meie peame õppima mehaaniliselt selgeks mitme ja mitme võõrkeele foneetika ja ortograafia ainult selleks, et lugeda ja kirjutada eesti keeles, oma emakeeles! Tähendab olukord on niisugune: meie tõlgime mingisuguse teose prantsuse, inglise või mõnest teisest keelest eesti keelde, aga et seda teost eestikeelses tõlkes lugeda ja selle üle mõtteid vahetada, tuleb meil siiski enne õppida lähemalt tundma vähemalt vastava keele foneetikat ja ortograafiat. Niisiis praeguses olukorras meie oleme sunnitud õppima (kuigi pinnaliselt) mitmeid võõrkeeli mitte selleks, et neid võõrkeeli osata (seda lühikese ajaga ei suudetagi), vaid selleks, et lugeda oma emakeeles. Meie ei eita muidugi võõrkeelte oskuse tähtsust. Kuid selline olukord, kus meie oma emakeele kirjaoskuse seame sõltuvusse võõrkeelte oskusest, on küll minu arvates absoluutselt vastuvõetamatu.

2. On avaldatud arvamist, et raskustest võib saada üle sellisel viisil, et hakatakse hääldama võõrpärisnimesid nii, nagu neid kirjutatakse, s. o. kirjapildi järgi. On öeldud: „Miks ei võikski me painutada võõrnimede hääldamist eesti keelele? Eesti keeles vastab aga teatavasti hääldus enam-vähem kirjapildile, seega poleks midagi kohutavat, kui loeksime tundmatuid nimesid nii, nagu oleksid nad vastavad eestikeelsed nimed”.²

Mulle tundub, et ka see seisukoht ei ole põhimõtteliselt õige. Niisiis meie peame vormi, s. o. sõna välisest, graafilisest kuju primaarseks ja tahame ohverdada sellele elava sõna, s. o. selle, kuidas seda nime vastavas võõrkeeles hääldatakse. Niisiis me peaksime

¹ J. Aavik, 20 euroopa keelt, 1933, lk. 5.

² Vt. „Edasi”, 11. detsember 1951, nr. 289.

tunnistama lubatavaks, seaduspäraseks ja normaalseks, kui hääldatakse Jean (loe: jean), mitte Žan (pr. Jean), Jakues (loe: jakues), mitte Žak (pr. Jacques), Loire, mitte Luuar (pr. Loire), John, mitte Džon (ingl. John), Page, mitte Peidž (ingl. Page). Minu arvates on primaarne elav sõna, see, kuidas ta kõlab vastava rahva suus, ning seda meie ei saaks kuidagi ignoreerida. Prantsuse keeles ei ole sellist nime nagu Jean (loe: jean), vaid Žan, inglased ei tunne nime John (loe: john), küll aga Džon.

Kui me legaliseeriksime sellise hääldamise, siis oleks sellel veel teine halb külg. Osa inimesi, kes oskavad üht või teist võõrkeelt, hääldaksid neid sõnu nii, nagu vastavas keeles hääldatakse, osa aga painutaksid kirjpildile vastavalt, sageli mitmeti. See tekitaks paabelisegadust ja takistaks keelel täitmast seda tähtsat funktsiooni, milleks ta õieti on: ühe rahva omavahelise suhtlemise, üksteisest arusaamise, üksteise mõistmise funktsiooni. J. V. Stalin ütleb oma teoses „Marksism ja keeleteaduse küsimused“: „Keel on vahend, tööriist, mille abil inimesed üksteisega suhtlevad, mõtteid vahetavad ja vastastikuse mõistmise saavutavad“.¹ Missugust vastastikust mõistmist võime meie saavutada, kui üks räägib Oskar Uaildist, teine Oskar Vildest, (ingl. Oscar Wilde), üks räägib *Boulangérist* (loe: boulangier), teine *Bulanžest* (prants. Boulanger). Niisiis praegu eesti keeles kehtiv ladina tähestikuga keeltest pärinevate võõrpärisnimede kirjutamisviis vastab täiesti hieroglüüfilisele printsiibile, on eestlasele võõras ja raskendab keelel täita omavahelise arusaamise, suhtlemise funktsioone.

Edasi. Paljusid prantsuse keele vokaalide kombinatsioone või poola ja tšehhi keele konsonantühendeid on peaaegu võimatu täht-tähelt hääldada. Tõepoolest, kuidas eesti lugejad saaksid hakkama selliste nimede tähttähelise hääldamisega nagu Montesquieu, Queuille, Baudouin de Courtenay, Przybyszewski, Szczecin?!

Kui me jääksime senise pruugi juurde, s. o. kirjutaksime ladina tähestikuga keeltest pärinevad võõrpärisnimed täht-tähelt nii, nagu vastavas keeles, ja lubaksime ka hääldada kirjpildi järgi, nagu seda on soovitatud, kuidas me siis suudaksime neid nimesid identifitseerida samade nimedega venekeelses transkriptsioonis. Kuidas me teame, et James on sama, mis *Джемс*, et Jump on sama, mis *Джамп*, Page sama, mis *Пейдж*, Utah sama, mis *Юта*. Ja ometi on meil vene keelega kõige tihedam side, me kasutame kõige rohkem venekeelset teaduslikku kirjandust, meie ajakirjandus, raadio, ETA kasutavad kõige rohkem venekeelseid allikaid. Meie koolides ja ülikoolis kasutatakse rohkesti venekeelseid kaarte.

Ka see ettepanek ei ole vastuvõetav.

¹ J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused. 1953, lk. 42.

Ei saa nõustuda ka nende seltsimeestega, kes väidavad, et vene keele ortograafias kehtivat traditsioon, mille põhjal võõrnimede transkribeerimisel olevat primaarne kirja-pilt, mitte hääldus.¹ See on ekslik arvamus. 1950. aastal Moskvas ilmunud kohanimedega sõnaraamatu „Краткий словарь русской транскрипции географических наименований Соединенных Штатов Америки” eessõnas öeldakse: „Ka siin on võetud aluseks foneetiline printsiip (Minu sõrendus. K. A.) rea üksikute kõrvalekaldumistega sellest, kus on püütud säilitada traditsioonilist vene transkriptsiooni, mis on juurdunud vene keeles ja on võetud omaks suurema osa vene kirjastuste poolt.” Et veenduda selles, et vene keelele võõrnimede transkribeerimisel on primaarne hääldus, mitte graafiline kuju, toon nimetatud teosest ainult mõned juhuslikud näited: Jack — *Джэк*, Jackson — *Джексон*, James — *Джемс*, Jamestown — *Джемстаун*, Jasonville — *Джейсонвилл*, John Day — *Джон Дей*, Jump — *Джамп*;² Bellefontaine — *Белфон-тен*, Belle-Fourche — *Белл Фуриш*;³ Twin Lakes — *Туйн Лейкс*, Utah — *Юта*.⁴ Seesama põhimõte on kehtiv ka isikunimede kirjutamises vene keeles: Shakespeare — *Шекспир*, Rousseau — *Руссо*, Boulanger — *Буланже*, Queuille — *Кэй*, Baudelaire — *Бодлер*, Jacques Duclos — *Жак Дюкло*.

Kas me saame rääkida nende näidete puhul, et vene keele ortograafia traditsioonis peetakse graafilist kuju primaarseks? Ei, ei saa. Jah, seal, kus kirja-pilt langeb enam-vähem ühte hääldusega, seal muidugi transkribeeritakse ka täht-tähelt.

Peatun veel mõne sõnaga identifitseerimise küsimuse juures, kuna seda on peetud üheks tähtsamaks argumendiks häälduspärasele kirjutamisviisile ülemineku vastu.

Öeldakse, et mitmeid nimesid hääldatakse ühtmoodi, aga kirjutatakse eri keeltes või ka samas keeles erinevalt. Ning kui me kirjutaksime häälduspäraselt, siis me ei tea, kellest on kõne, näit. kui me kirjutame Beer (või B ä ä r), s. o. häälduspäraselt, siis nii hääldatakse järgmisi vorme: Baer, B ä r, B ä h r. Või Kraft ja Krafft, Byrd ja Bird, millised nimed hääldatakse ühtmoodi, kuid kirja-pilt on erinev.⁵

Minu arvates on see näiline raskus.

Sest kui ma kirjutatan Tamm, kas võidakse mõistatada, keda ma mõtlen: Kas see on eesti luuletaja Jakob Tamm või meie esimesi kunstlauljaid Aino Tamm? Eestis on kümneid ja sadu isikuid, kelle perekonnanimi on Tamm, Kask, Jõgi, Mägi jne. jne. Ja kõiki neid nimesid me kirjutame ühtmoodi. Kas sellepärast lähe-

¹ Vt. „Edasi”, 28. XII 51, nr. 304.

² Краткий словарь русской транскрипции... 1950, lk. 486—487.

³ Sealsamas, lk. 441.

⁴ Sealsamas, lk. 547.

⁵ Vt. „Edasi”, 21. XII 51, nr. 298.

vad meil need isikud segi? Siis peaks ju otse kultiveerima, et üks kirjutaks M ä g i, teine M ä g g i, kolmas M a e g i, neljas M e g i jne. Ei. Isiku kindlakstegemiseks on peale perekonnanime ka veel teisi vahendeid. Kõigepealt on igal inimesel oma eesnimi ja isanimi. Edasi — kui me kellestki räägime, siis räägime midagi ja millegi puhul. Meie räägime kas kuulsast vene akadeemikust loodusteadlasest K a r l E r n s t B e e r i s t, kelle mälestussammas seisab Tartus Toomemäel, või me räägime norra tegelasest B e e r i s t. Ja niisugusel korral meil arusaamatusi enam ei tekigi. Nii on iga teise nimega. See vastuväide ei ole paikapidav.

Raskusena on esitatud veel asjaolu, et kui me läheksime üle uuele kirjutamisviisile, siis me peaksime andma välja suuri kõiteid võõrpärisnimede sõnastikke iga maa kohta, nagu seda antakse praegu välja võõrkohanime kohta Nõukogude Liidus.

Sel puhul tuleb meenutada järgmist: 1) Neid sõnastikke on hakatud vene keeles välja andma alles pärast Suurt Isamaasõda. Seni neid sõnastikke ei olnud, kuid võõrpärisnimesid on transkribeeritud vene keeles ikka foneetiliselt. Ja võõrisikunimede kohta ei ole selliseid sõnastikke praegugi. 2) Meie transkribeerime vene, gruusia, hiina jt. pärisnimesid häälduslähedaselt, kuid meil ei ole seni räägitud vajadusest nende pärisnimede kohta registrite väljandmisest. Miks me nüüd äkki kardame, et kui me hakkame kirjutama ka inglise ja prantsuse pärisnimesid foneetiliselt, siis me ei saa läbi ilma paksude sõnastikkudeta.

Läti keeles transkribeeritakse kõiki võõrpärisnimesid foneetiliselt ja ometi saavad lätlased läbi ilma ühegi sõnaraamatuta. Läti keeles ei ole ilmunud seni ühtki võõrpärisnimede sõnastikku. Veel enamgi. Läti õigekeelsuse sõnaraamatu lõpus, mis on ilmunud 1951. a., esitatakse ka mõningad võõrpärisnimed, kuid lähtekeelseid vasteid ei peeta tarvilikuks sõnaraamatuski üldse mitte anda. Need võõrpärisnimed antakse ainult häälduspärasest transkriptsioonis: M i s u r i, R o n a, L u a r a, N j u j o r k a, N j u k a s t l e, S i d n e j a, Š e c i n a, B o r d o, T e m z a, M a n č e s t r a, Č i k a g o jne.¹

3. Nõukogude Liit on maailmariik, siin on sadu kirjastusi ja tuhandeid korrektoreid, kes tegelevad venekeelsete raamatute väljandmisega. Seal on neid sõnastikke vaja, et luua ühtsus. Meil Nõukogude Eestis on aga üks kirjastus, üks korrektooriosakond, Teaduste Akadeemia käe-jala juures, kellega konsulteerida vajaduse korral. Kui esialgu tekibki mõningaid ebaühtlusi, siis need kaovad aja jooksul. Meenutagem, kui palju kordi on muudetud üksikute vene pärisnimede kirjutamist. Ning ühe üldise tähtsamate võõrpärisnimede sõnastiku väljandmine on meilegi jõukohane.

Vene pärisnimede transkribeerimisel me jälgime hääldusläheduse printsiipi, s. o. transkribeerime vene pärisnimesid selliselt, et

¹ Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca, Rīga, 1951.

eestlanegi hääldaks neid võimalikult nii, nagu hääldatakse vene keeles. Vene *ë* me ei transkribeeri eesti *ö*-ga, vaid ühel juhul *jo*-ga, teisel juhul *o*-ga, näit. Potjomkin, Zoltõi (vene Потёмкин, Жёлтый). Vene *e* me transkribeerime ühes asendis *e*-ga, teises aga *je*-ga, jällegi sellepärast, et saavutada eesti keeleski hääldamine, mis oleks võimalikult lähedane venekeelsele hääldusele, näit. Jegorov, Salajev (ven. Егоров, Шалаев), aga *Onegin* (ven. Онегин). *Tšehhov* me kirjutame kahe *h*-ga, *Vassili* kahe *s*-ga, (kuigi originaalis on üks *h* ja üks *s*), *Gorki* ja *Belinski* lõpus kirjutame aga ühe *i* (kuigi originaalis on kaks). Kui meil seni kirjutati *Oka jõi* (ühe *a*-ga) ja *Uural*, niisamuti *Desna*, *Sura*, *Ufa*, siis nüüd kirjutame *Oka* ja *Uraal*, *Desna*, *Suraa*, *Ufaa*, sest selliselt kirjutatuna me hääldame neid kohanimesisid nii, nagu hääldatakse vene keeles.

Niisiis me ei hooli, missugused tähed esinevad venekeelses pärisnimes, vaid transkribeerime vene pärisnimesid eesti keeles nii, et hääldamine oleks võimalikult lähedane venekeelsele hääldamisele. Ja see on õige. Sedasama printsiipi tuleks edaspidi rakendada ka ladina tähestikuga keeltest pärinevate võõrpärisnimede transkribeerimisel.

Foneetilise printsiibi kehtestamine läänest pärinevate võõrpärisnimede kirjutamisel, mille järgi praegu käiakse vene, läti ja mõnes teises keeles, võimaldab nende nimede enam-vähem õige hääldamise keeles olemasolevate graafilis-foneetiliste assotsiatsioonide põhjal. Need graafilis-foneetilised assotsiatsioonid eesti keeles on üldrahvalikud, need on saanud omaseks rahvale, alates eesti kirjakeele rajamisest, ja alluvad eesti keele arenguseadustele.

Tulevikus võiksid kehtida ladina tähestikuga keeltest pärinevate võõrpärisnimede kirjutamisel eesti keeles järgmised põhimõtted:

1. Võõrpärisnimede (nii koha- kui ka isikunimede) kirjutamisel eesti keeles võetakse üldiselt aluseks häälduspärane resp. häälduslähedane printsiip, s. o. neid nimesid kirjutatakse nii või ligilähedaselt nii, nagu hääldatakse lähteekeles.

2. Võõrnimede transkribeerimisel eesti keeles tuleb juhendada otstarbekohasuse põhimõttel. Ei tarvitse taotleda võõrkeele häälduspensuste edasiandmist, vaid võõrnimesid tuleb kirjutada, kus see osutub vajalikuks, lihtsustatud hääldamise järgi, nii nagu neid hääldab eestlane, rääkides eesti keelt: nii täpselt kui võimalik ja nii vabalt kui vajalik, näit. *Bordoo*, *Bulanžee*, *Russoo*, *Džein*, *Sekspiir* (mitte *Seikspia*), *Gööte*, *Noikirhen* (mitte *Noikirhjen*), *Siller* (mitte *Silär*).

3. Kui teatavas keeles esineb mõne nime (või häälikühendi) mitmesugust hääldamist, siis peab kirjutama niisuguse hääldamisviisi järgi, mis on selles keeles kõige levinenum või lihtsam või missugune hääldamine on eesti keeles omasemaks saanud (õpikute, sõnastike jne. kaudu).

4. Need kohanimed, mille omalaadne kirjutusviis eesti keeles on juba juurdunud ja mida hääldatakse kirja pildi järgi, säilitavad oma senise kuju: Kopenhaagen, Pariis, Berliin, Brüssel, Oslo, Birmingham.

5. Pidada õigeks edaspidi hääldada võõrpärisnimesid nii, nagu neid eesti keeles on otsustatud kirjutada.

6. Sõnastikes ja entsüklopeediates antakse võõrpärisnimed häälduspäraselt, sulgudes aga märgitakse lähtekeelne kuju: Z a k k D ü k l o o (Jacques Duclos), K ö i (Queuille), D ž ä k k (Jack).

7. Raamatuis ja ajalehtedes kirjutatakse võõrpärisnimed häälduspäraselt, kusjuures teaduslike teoste ja kõrgema astme õpikute lõppu lisatakse esinevate võõrpärisnimede register lähtekeelse kuju juurdemärkimisega.

Kuidas me siis hakkame transkribeerima pärisnimesid üskikutest võõrkeeltest h ä ä l d u s p ä r a s e l t, resp. h ä ä l d u s l ä h e d a s e l t? Need reeglid tuleb muidugi välja töötada ja fikseerida vastaval komisjonil. Enamatel juhtudel on meil selge ilma pikemata, kuidas transkribeerida, näit. R u s s o o, B o r d o o, B u l a n z e e, D ž e i n jne. Kus aga on mitmeid võimalusi, seal tuleb küsimust kaaluda ja lihtsalt kokku leppida, kuidas oleks kõige otstarbekohasem hakata transkribeerima ühel või teisel juhul teatud võõrkeele häälikuid või häälikühendeid, juhendudes muidugi välja töötatud üldisist põhimõtteist.

Ka eesti sõnade puhul me lepime kokku, kuidas teatud sõna kirjutada või muuta. Seni me kirjutasime h e k t a a r, k a k s h e k t a a r i (kahe a-ga), nüüd aga on otsustatud uues VÕS-is fikseerida h e k t a r, k a k s h e k t a r i t. Seni me kirjutasime a u t o b u s, k a k s a u t o b u s t, nüüd on fikseeritud a u t o b u s s, k a k s a u t o b u s s i. Seni peeti õigeks sõnast p ä r l m i t m. o s. p ä r l e, — p ä r l e i d oli raske viga, edaspidi peame õigeks vormi p ä r l e i d, p ä r l e a g a — vastuoksa — vigaseks.

Tähendab, see kõik on relatiivne, kokkuleppe asi. Me hülgame järjest seniseid traditsioone ja loome uusi traditsioone. Ning ma olen veendunud, et vastav komisjon, kes hakkab selle küsimusega tegelema, suudab leida eesti keelele kõige omasema ning otstarbekama ladina tähestikuga keeltest pärinevate võõrpärisnimede kirjutamisviisi.

On iseenesest mõista, et üleminek kõne all olevate võõrpärisnimede uuele, lihtsustatud kirjutamisviisile ei saa toimuda üleöö, stiihiliselt, ilma vajalikkude eeltöödetä. Selleks loodud komisjonil tuleb välja töötada vastavad kindlad ettepanekud ja reeglid, neid tuleb arutleda laiematel nõupidamistel ja alles siis kehtestada lõplikult, et vältida üleminekul juhuslikkust ja katsetamisi.

О ПРАВОПИСАНИИ В ЭСТОНСКОМ ЯЗЫКЕ ИНОСТРАННЫХ ИМЕН СОБСТВЕННЫХ ИЗ ЯЗЫКОВ С ЛАТИНСКИМ АЛФАВИТОМ

Канд. филологич. наук К. Абен

Резюме

Поднятие и обсуждение этого вопроса обусловливается неестественными и неприемлемыми для широких кругов говорящих на эстонском языке людей, сохраняющимися до сих пор требованиями в эстонской грамматике относительно транскрипции иностранных собственных имен. Вместе с тем, удерживающиеся до сих пор правила эстонской грамматики в этом вопросе находятся в противоречии с основными положениями марксистского учения о языке.

В современной эстонской грамматике сохраняются правила, требующие, чтобы иностранные имена собственные, происходящие из языков с латинским алфавитом, писались и произносились так, как они пишутся и произносятся в исходном языке. В соответствии с этими требованиями эстонской грамматики мы должны писать *Queuille*, *Boisguillebert*, *Bordeaux*, *Rzeszów*, *Jump*, *Jack*, а произносить *kõi*, *buagibäär*, *borgoo*, *žešuv*, *džamp*, *džäk* (Кэй, Буагильбер, Бордо, Жешув, Джамп, Джек).

Ясно, что большинство говорящих на эстонском языке и не владеющих французским, польским и английским языками, не могут ни правильно произносить, ни правильно писать эти иностранные собственные имена.

Большое затруднение представляет правописание иностранных собственных имен для учащихся, которые, начиная уже с 5—6 учебного года при изучении истории, географии, истории литературы и других предметов имеют дело с иностранными собственными именами. При ознакомлении в школе с новым иностранным именем собственным учащийся должен, во-первых, запомнить, как это имя произносится и, во-вторых, запечатлеть в памяти графический образ этого слова.

Те же, кто встречает иностранные имена собственные в газетах и в переводных сочинениях, избегает обычно их произно-

шения. Когда же это необходимо, например, при очередном обзоре международного положения на предприятии или в колхозе, в докладах и лекциях, то возникают непреодолимые трудности.

Удерживающиеся еще в современной эстонской грамматике правила транскрипции иностранных собственных имен, в особенности географических наименований, имеют весьма неопределенный и относительный характер и вносят непозволительную путаницу и разнобой в этот раздел эстонской орфографии. Так, в правиле о правописании географических наименований говорится, что они пишутся вообще по орфографии исходного языка, только «общеизвестные» имена пишутся так, как принято произносить на эстонском языке. Понятие же «общеизвестный» растяжимое и относительное, и поэтому выступают параллельно формы *Luaag* и *Loire*, *Seen* и *Seine*, *Kostarika* и *Costarica*, *Apalatsia*, но *Alleghany*, *Vestfaal*, но *Ruhr*, *Rein*, но *Thames*, *Pariis*, *Berliin*, но *New York*, *Chicago*.

Имеется также путаница и неразбериха в написании фамилий. Так, на эстонском языке пишутся фамилии известных русских ученых по различным принципам: *Viljams*, *Bahh*, *Smalgauzen*, *Steinman* (не *Williams*, *Bach*, *Schmalhausen*, *Steinmann*), но *Bubrich*, *Baudouin de Courtenay*, *Bronstein* (не *Bubrih*, *Boduään de Kurtenee*, *Bronštein*). Часть греческих имен пишется в последнее время фонетически (*Amfitrion*, *Hefaistos*, *Hüdra*), часть же в латинской транскрипции (*Xexhes*, *Achilleus*, *Mithra*).

Чтобы понять, каким образом проникли в эстонский язык столь чуждые его природе и недоступные народу орфографические правила, нужно рассмотреть вопрос в историческом аспекте. И. В. Сталин говорит с предельной ясностью, что при разрешении языковедческих проблем необходимо учитывать два момента: 1) язык развивается вместе с развитием общества, с историей народа, который является носителем этого языка, и 2) совершенствование языка происходит согласно внутренним законам развития каждого отдельного языка.¹

Само собою разумеется, что в настоящее время при разрешении вопроса о правописании иностранных имен собственных в эстонском языке нельзя исходить из тех установок, которые были впервые сформулированы в 1864 году Якобом Хуртом, нельзя также руководствоваться теми мотивами, на основании которых на Тартуской конференции по вопросу о языке в 1911 году эти чуждые народу грамматические правила были признаны единственно верными.

В первой половине прошлого столетия в правописании иностранных имен собственных в эстонском языке мы наблюдаем стихийный разброд. В 60—70-ых годах начинают бороться два те-

¹ И. В. Сталин, Марксизм и вопросы языкознания, стр. 22.

чения: 1) стремление сохранить чуждую эстонскому языку графическую картину иностранных собственных имен, 2) стремление приблизить написание этих имен к эстонскому языку, сделать его более доступным. Эта борьба продолжается еще в начале этого столетия. Т. Риомар, например, еще в 1908 году считает правильным написание: Siller, Anžuu, Bulonžee, Kserkses, т. е. согласно эстонской фонетической транскрипции.

В 1911 году языковая конференция в гор. Тарту фиксирует в качестве единственно правильной иноязычную форму. Это был период господства реакционного, формально-эстетического направления «Ноор-Ээсти» (Молодая Эстония). По мнению представителей этого направления «стиль важнее, чем истина, важнее, чем мораль». Народный эпос «Калевипоэг», который был все время дорог и близок эстонскому народу, они считали «несравненным анекдотом в истории эстонской литературы». Их девизом было: «Прочь от мужика». Иоханнес Аавик хотел ввести в эстонский язык, который он считал «грубым и неэлегантным», побольше элементов из «культурных» европейских языков, побольше «космополитической утонченности». Он хотел создать язык интеллигенции. Он писал, что каждый «мужик» и не должен знать эстонского языка без особого изучения.

В атмосфере таких взглядов на язык, такого понимания задач языка и при наличии представителей, носящих в себе такие концепции, было в 1911 году принято это чуждое и враждебное народу орфографическое правило относительно написания иностранных имен собственных.

Но сейчас мы живем в другой эпохе — эпохе социализма, когда имеют силу другие языковые принципы, именно — принципы общенародности и целесообразности.

И. В. Сталин говорит, что каждый язык имеет свою специфику, свою структуру, свою орфографию, что каждый язык развивается по своим внутренним законам. Присматриваясь к истории развития эстонского языка и к истории эстонской орфографии, в частности, мы замечаем, что развитие эстонского языка идет в направлении все большего приближения к фонетическому, близкому к произношению правописанию. Борьба сторонников так называемого «нового» правописания в третьей четверти прошлого столетия была не чем иным, как борьбой за свойственное эстонскому языку фонетическое правописание.

В настоящее время фонетически пишутся уже не только эстонские, но и заимствованные и международные слова нарицательные.

И. В. Сталин указывает, что словарный состав языка получает величайшее значение, когда он поступает в распоряжение грамматики языка. Иностранные же собственные имена, написанные по орфографии французского, английского, польского и т. д. языков,

остаются иероглифами среди эстонских слов: большинство читателей избегают их произношения, ибо их трудно расшифровать.

Предложение ввести в школах изучение фонетики и орфографии нескольких иностранных языков не приемлемо, оно унизительно для нашего национального достоинства: мы должны изучать фонетику и орфографию многих иностранных языков только для того, чтобы читать по-эстонски!

Также не приемлемо предложение произносить точно так, как написано (буква в букву!): *Ja pe* — Я не, а не Джейн, *Jacques* — Якуэс, а не Жак.

Поэтому имеется настоятельная необходимость перейти к фонетическому написанию иностранных собственных имен, как это принято в русском, латышском и других языках. Это будет способствовать правильному звучанию слова на основании существующих в языке графо-фонетических ассоциаций.

Мое предложение заключается в следующем:

1. В основу правила о правописании в эстонском языке иностранных имен собственных из латинопишущих языков (как имён и фамилий, так и географических наименований) должен быть положен принцип близкий произношению транскрипции, т. е. иностранные собственные имена следует писать в эстонском языке так или примерно так, как они произносятся в исходном языке.

2. При транскрипции иностранных имен собственных в эстонском языке следует исходить из принципа целесообразности. Не следует стараться передавать тонкость произношения иностранных имен собственных, а их следует писать, где это окажется необходимым, по упрощенному произношению, так, как их произносит эстонец, говоря на эстонском языке: так точно, как возможно, и так свободно, как нужно, напр.: *Bordoo*, *Bulanžee*, *Russoo*, *Džein*, *Sekspir* (не *Seikspir*), *Gööte*, *Noikirhen* (не *Noikirhjen*), *Šiller* (не *Šilär*).

3. Если в известном языке произносится какое-нибудь имя (или звукосочетание) различно, то при транскрипции следует предпочитать такое написание, какое соответствует самому распространенному или самому простому произношению или такому произношению, какое уже внедрилось в эстонском языке (через посредство учебников, словарей и т. д.).

4. Те географические наименования, правописание которых уже внедрилось в эстонском языке и которые уже произносятся по написанию, сохраняют нынешнее написание: *Kopenhagen*, *Paris*, *Berlin*, *Brüssel*, *Oslo*, *Birmingham*.

5. Считать впредь правильным произношение иностранных имён собственных так, как их принято писать на эстонском языке.

6. В словарях и энциклопедиях даются иностранные имена собственные в такой транскрипции, как их произносят, а в скоб-

как дается их оригинальное написание: Žakk Dūkloo (Jacques Duclos), Kōi (Queuille), Džāk k (Jack).

7. В книгах и газетах пишутся иностранные собственные имена так, как они произносятся, причем в конце научных трудов и учебников для высших учебных заведений прибавляется список иностранных имен собственных и дается параллельно их оригинальное написание.